

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.02.065>

УДК 811.161.2'373.232

О.П. КАРПЕНКО, доктор філологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу історії української мови та ономастики,
Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: olga.petrivna.karpenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5522-2565>

ОНОМАСТИЧНА СПАДЩИНА В ДІАХРОНІЇ: НА МАТЕРІАЛІ ОЙКОНІМІВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена питанням історичної ойконімії, загальне тло якої проілюстровано етимологічними коментарями конкретних прикладів із ойконімікону Київщини. Перевагу надано лексичним основам (у тому числі діалектним) із виходом на праслов'янський рівень. Зниклі на апелювативному рівні української мови, вони ще наявні в ономастиконі, зокрема в ойконімії регіону. Етимологія ойконіма не обмежена визначенням етимона, запропоновано також діахронний розвиток слова в цілому. Правильне прочитання первісної форми оніма, а також обґрунтоване словотвірне та семантичне її тлумачення — завдання запропонованих історико-етимологічних екскурсів.

***Ключові слова:** ойконім, етимологія, словотвірна модель, антропонім, апелюватив.*

Історія Київщини, витоки якої сягають епохи палеоліту, має невичерпний матеріал для різноаспектних досліджень. Для лінгвіста визначальною залишається мова, успішне вивчення якої забезпечить урахування праслов'янської, загальнослов'янської, мови, фондової ономастики. Оніми, які збереглися, звісно, мають раритетні залишки, пов'язані здебільшого із часом, коли ці землі стали центром Київської Русі, проте саме в них, у цих залишках, простежується відгомін минулого, успадкований від попередніх епох і, на жаль, майже не засвідчений письмовими джерелами. Вони ж зберігають особливості архаїчного назвотворення (йдеться про принципи номінації, структурно-словотвірні моделі). Крім того, історичні назви стали мовним фундаментом для формування всіх наступних онімів, які зберігають історичні та мовно-діалектні особливості досліджуваного регіону.

Цитування: Карпенко О.П. Ономастична спадщина в діахронії: на матеріалі ойконімів Київської області. *Українська мова*. 2021. № 2 (78). С. 65—75. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.02.065>

Завдяки численним онімам різних класів було відновлено немало праслов'янізмів, заповнено лакуни практично зруйнованих лексичних гнізд, реконструйовано рідкісні архаїчні антропоніми-композиції.

Для розуміння історичного розвитку топонімів Київщини поряд із найдавнішими гідронімами вагоме місце посідають ойконіми. Поява та існування одних із них окреслена століттями, тоді як інших — лише нетривалими часовими проміжками. Зрозуміло, що відновлення ойконімікону в повному обсязі — неможливе завдання. Утрати на цьому шляху об'єктивно зумовлені, проте кожна нова знахідка, навіть фіксація досі невідомого перейменування сприятиме розширенню уявлень про ономастичну спадщину попередніх поколінь.

Регіональні дослідження з ойконімії в Україні мають достатньо стійкі традиції. У численних публікаціях і дисертаційних працях останніх десятиліть автори намагалися найповніше охопити та описати лінгвістичну специфіку ойконімів за областями або іншими територіальними зонами. Водночас ойконімікон Київської області за умови накопичення значного матеріалу дослідники описували лише поодинокі [1: 61–65; 2: 66–70]. Системно проаналізувати ойконіми Київщини стало реальним завдяки участі в проекті відділу історії української мови та ономастики «Історико-етимологічне дослідження назв населених пунктів України», де ойконіми схарактеризовано з урахуванням виявлених динамічних змін, на яких ґрунтувалися запропоновані етимологічні версії.

Вивчення ойконімікону із застосуванням порівняльно-історичного (етимологічного) методу сукупно з методом реконструкції — надійний шлях не лише до відновлення втраченого лексичного складу мови, місцевих діалектних раритетів. Це також реальна можливість установлення етнічних рухів, міграційних процесів населення Правобережної Наддніпрянщини й частково Лівобережжя України. Етимологія ойконімів регіону вможливує виявлення окремих етномовних ареалів, важливих для відновлення етноісторичних фактів.

У статті наведено фрагментарні результати проведених словотвірних-етимологічних досліджень ойконімів Київської області. Незайве наголосити на тому, що правильне визначення первісної форми ойконіма, а також безпомилкове словотвірне та семантичне її тлумачення — визначальне завдання запропонованих історико-етимологічних екскурсів.

Березань — м. у Київській обл., історично належало до Переяславського староства. Від перших фіксацій до сучасності назва не змінювалася: «на ... Ndrze — m. *Berezań (-zana)*», 1585 р. (Żdz. XXII: 702), *Berezan*, поч. XVII ст. (Ляскоронский: 25), «do arędy *Berezańskiej*», 1616 р. (АЮЗР VII/1: 312), «z *Berezan miasteczka*», 1622 р. (ВУР 1: 31; Żdz. V: 106), *Березань*, 1729–31 рр. (Мякотин: 18). Тільки за джерелами XIX ст. стають відомі інші її варіанти: «*Березань (Великая Березань, Зарѣчье, Лисовка)*», 1859 р. (СНМ ПГ: 159).

Назву міста утворено від незасвідченого в словниковому складі аплєтивна *березань < *берез-* + *-ан(ь)*, суфіксального похідного від опорного

апелятива *береза* ‘береза, *Vetula alba* L.’ (Грінченко 1: 51) < *berza. Негативний відтінок, властивий апелятивам на *-ань*, оніму не притаманний. Апелятив *березань відсутній у східнослов’янській лексиці, зокрема й поміж численних географічних термінів з основою *берез-*. В Україні аналогічну назву знаходимо в Північному Надчорномор’ї — о-в *Березань*, де в VII ст. до н. е. було засновано давньогрецьке поселення (УРЕС 1: 170). З огляду на інші давні варіанти назви о-ва *Березань*, які розглядати тут недоцільно, у цьому випадку припускаємо вторинне переосмислення слов’янським етносом первинних архаїчних утворень. Показово, що ця вторинна слов’янська назва дала початок ідентичним гідронімам та ойконімам і похідним утворенням: р. *Березань*, вп. в Березанськ. лим. Чорн. моря (СГУ: 41), с. *Березань* Очаківськ. р-н Миколаївськ. обл. (АТУ: 199), *Березанський* лиман, *Березанське* озеро.

Пізній складений варіант київського ойконіма *Березань* — *Великая Березань* із значенням *Великая*, мотивований прикметником *великий* (*-ая*), вірогідно виконує розрізнявальну функцію щодо можливого існування ойконіма *Малая Березань. Варіантна назва *Зар’бче* — відапелятивне утворення від географічного терміна *заріччя*, пор. укр. *заріччя* ‘місцевість за річкою’ (СУМ III: 293), діал. *заріччя* ‘долина з потоком’ (Черепанова: 84), рос. діал. *зар’бче* ‘місце за рікою’ (Дьякова: 114), блр. діал. *зар’бча* ‘великий простір за рікою; місце (луг, поле, нас. пп.) по той бік ріки’ (Яшкін: 299). Таке найменування пов’язане з розташуванням села біля р. Недрі. Найімовірніше, що в основу найменування *Лисовка* покладено прикметник *лісовий*, оформлений за допомогою вторинного суф. *-к-*.

Деремезна — с. в Обухівському р-ні. Однозначно відповісти на питання про час заснування поселення складно. Щодо цього висловлюють різні думки. Краєзнавці пов’язують його появу з князівською добою (МСУ II: 136). Доступні джерела вказують на можливість оселення перед 1600 р. «*przez Dedków Trypolskich*» (SG XV/1: 403). Справді, уже наприкінці XVI ст. населений пункт неодноразово згадано як осаджений: «*z Obuxowa, ... Dere-meżni*», 1588 р. (Rulikowski: 130), «Васи(л)ковъ, *Дереме(з)ное* всаженые», 1599 р. (ККПС: 110), «*Deremeżne osadzili*», 1600 р. (Żdz. XXI: 42). Оскільки виникають різночитання стосовно хронології назви, то вважати XVI ст. часом заснування поселення однозначно не можна. Можливо, під 1600 р. йдеться лише про його повторне осадження після руйнування. Це припущення видається досить імовірним з огляду на відомі періоди тимчасового запустіння цього поселення. Наприклад, «А селище *Деремязное* пусто», 1686 р. (АЮЗР VII/1: 527). Водночас останнє відоме нам запустіння поселення було зовсім нетривалим, а не розтягалося на століття. Отже, до встановлення точнішої хронології доведеться згодом повертатися за допомогою додаткових джерел, але реальність успіху за браком історичних фактів невелика.

Ойконім *Деремезна* привертає увагу поодиноким уживанням не лише в межах України. Відповідного апелятива в місцевих говірках не засвідчено. Топонімний контекст виводить на споріднені утворення, це насамперед

водні назви: «болото ... *Дереме(з)ное*», 1600 р., ріка «вѣ *Дереме(з)ную въпа-даєтъ*», 1639 р. (ККПС: 142, 272) (відома нині як р. *Деремезянка* л. Красної п. Дніпра (СГУ: 167)) і топонім «*Деремязной степью*», 1686 р. (АЮЗР VII/1: 527). Наведені назви водоєм, локалізованих поблизу с. *Деремезна*, яке історично мало форму сер. роду — *Деремезное*, утруднюють історичну черговість виникнення однойменних онімів. Можливість утворення ойконіма від згаданих назв гідрооб'єктів, насамперед гелоніма *Дереме(з)ное*, вірогідна.

До пояснення назви *Деремезна* мовознавці зверталися нечасто. Спробою співвіднесення київського ойконіма з ішкаш. *remuzd* 'сонце' К.М. Тищенко убачав у ній іранські сліди [5: 221]. Звичайно, бажання саме так поглибити історію ойконіма цікаве, але воно потребує додаткової лінгвістичної аргументації і далеко не завжди успішне щодо східнослов'янських онімів, які за час свого існування зазнавали різних фонетичних змін. Не варто також забувати про те, що відсутність апелятива в словниковому складі, скажімо східнослов'янської мови, може бути лише уявною, детермінованою вторинністю оніма. Гелонім *Деремезне*, за умови його первинності, постав унаслідок онімізації прикметника *деремезний, який, на нашу думку, можна пояснювати як фонетичну форму із секундарним голосним -e- від іменника *дермеза*. Його залишки простежено в колі діалектних споріднених слов'янських лексем із кореневим вокалізмом у ступені редукції: укр. діал. *дермаза́*, *димерза́* = *дербіна́* 'гушавина, куші' (Лисенко: 65, 67), *дермоза́*, *дермаза́* 'густі зарості в заболоченій низині', 'дрібний тонкий густий ліс' (Черепанова: 68), (волин.) *дребеза́* 'густий ліс' (Данилюк: 46) — форма з метатезою, де вихідний голосний + планий > плавний плюс голосний. Сюди ж відносимо блр. діал. *дзермяза́*, *дзермеза́*, *дзірмяза́*, *дзербяза́* 'дереза', 'насіння дерези' (СБГ 2: 45). Наведену діалектну лексику, за винятком блр. лексеми *дзербяза́*, доцільно вважати суфіксальними похідними на -еза < *eza від іменника *дерма* (-о), пор. укр. діал. *дермо́* 'груба тканина' (ЕСУМ 2: 41), блг. *дѣрма* 'борона, граблі', 'густий, непрохідний, кілкий чагарник' та ін. (~ *dьrmati) (докл. див.: ЭССЯ 5: 223). Основа *дерм-* < кореня **dьr-* ускладнена m-детермінативом. Стосовно діал. апелятива *дзербяза́*, то в цьому разі аналогічний корінь ускладнений -b-детермінативом, пор. укр. *дѣрба́* 'дерен' (~ *dьrbati, що дало укр. *дѣрбати* 'знімати дерен' (Грінченко 1: 368). Отже, ареально малопоширені лексичні діалектизми сприяли визначенню структури етимологічно затемненого й фонетично вторинного гідронімно-ойконімного комплексу, а також тлумаченню його як питомого слов'янізму.

Млачівка — с. у Поліському р-ні. На Київському Поліссі відзначено також ідентичний гідронім — р., л. Бобрика п. Ужа (СГУ: 366), який привернув увагу дослідників під час вивчення гідронімікону басейну Ужа. Географічний термін *млака* та його дериват докладно аналізував М.І. Толстой, окресливши поширення апелятива в південно- та західнослов'янських мовах. При цьому він зазначав, що українській мові термін *млака* властивий лише в західній діалектній зоні [6: 132]. Згодом М.В. Никончукові

вдалося записати лексему *мла́ки* ‘болото з іржавою водою’ на Житомирщині, у с. Криве Попільнянського р-ну (Никончук: 53), що порушило локальне обмеження терміна західноукраїнською діалектною зоною. У зв’язку із цим було висловлено припущення про можливість продовження карпатського ареалу з основами *Млак-* / *Млач-* на Полісся. Підтвердженням міг бути згаданий діал. апелятив *мла́ки*, а також гідронім *Млачівка* в Поліському р-ні, який у своїй основі також виявляв сліди раритетного для цієї території географічного терміна [4: 183]. Це пояснення потамоніма виявилось невдалим, що засвідчують результати історико-етимологічного дослідження ойконіма *Млачівка*. Прочитання його історичних форм довело відойконімне походження гідроніма й дало підстави запропонувати інше тлумачення споріднених онімів.

За переказами, виникнення села *Млачівка* відносять до XV ст. (МСУ II: 197), але найранішою відомою нам історичною фіксацією є XVII ст.: «wies *Moloczków*, tegoż, ma dym ieden», 1683 р. (АЮЗР VII/1: 491). Стверджувати, що вона найраніша, мабуть, неправильно, бо на час цитування «село *Молочков* має лише один дим» (тобто у селі *Молочков* люди мешкали лише в одній хаті). Швидше йдеться про одну з пізніх фіксацій ойконіма. На це вказує малозаселеність об’єкта, можливо, унаслідок військових подій, навіть його тимчасовий занепад, оскільки наступного століття за джерелами спостережене відновлення поселення, але вже під назвою *Малачівка*: «W powoosiadłej wsi *Malaczowce*», 1748 р. (Тарифи: 324). Отже, якщо орієнтуватися на хронологічну послідовність, тоді назва *Молочків* — звичайне посесивне утворення на *-ów* (> *-iv*) від антропоніма *Молочко*, пор. укр. Василь *Молочко*, 1718 р. (ПМП: 94), сучасне укр. прізвище *Молочко́* (Горпинич: 81). Варіант *Малачівка* за формальними показниками допустимо віднести до похідних утворень на *-ov* (> *-iv*)-*к(а)* від антропоніма *Малак* або *Малач*, пор. пол. *Malak*, *Malacz*, *Malacz* (SN VI: 145, 146, 160). З огляду на антропонім *Молочко*, відображений у давнішій фіксації ойконіма, походження польських власних особових назв обґрунтовуємо як такі, що постали на ґрунті східнослов’янських повноголосних твірних основ *Молок-* або *Молоч-*. Зникнення повноголосся в ойконімі має місце з 1791 р. — *Mlaczowka* (АЮЗР V/2, вып. 2: 695) — і дотепер. Як бачимо, сучасний ойконім *Млачівка* і похідний гідронім *Млачівка* вторинні. Їх можна пов’язувати з територіально суміжним укр. діал. апелятивом *мла́ки* ‘болото з іржавою водою’ (Житомирщина) або впливом польської мови, пор. пол. діал. *młaka*, *młako* ‘болото, трясовина, вологий луг, луг на місці озера, яке висохло’ (SJP 2: 1007), пор. ще зх.-укр. *млачівка* ‘гноївка’ (ЕСУМ 3: 489). Помітний польський вплив на території Поліського р-ну зумовлений значною кількістю переселенців-поляків, існуванням сіл, де основне населення — поляки (наприклад, с. *Вільча*).

Поміж ойконімів Київського Полісся варто згадати ще одну назву, етимологічна інформативність якої видається показовою щодо залишків праслов’янських апелятивних слідів — **Шкнева** (с. в Поліському р-ні). Найраніша наведена в літературі дата заснування поселення — 1410 р.

(МСУ II: 205), на жаль, не підтверджена покликанням на джерело. Незважаючи на досить пізні регулярні фіксації [пор.: Слаб. *Шкнев*, 1795 р. (Ревізькі сказки 1795 р.; ОКІУМ), *Шкнева*, 1834 р. (СР: 381), ze *Szkniewq*, 1880 р. (SG XIII: 864)], назва надзвичайно цікава як для історичної фонетики, так і для лексикології. Сучасне *Шкнева* разом з історичним *Шкнев*, очевидно, пов'язане з первісним **Скнев(a)*. Реконструйовані праформи з *s-mobile* правомірно вважати фонетичними варіантами до *Къневъ. Це підтверджує спостереження Р.М. Козлової про виникнення варіантів із *S-mobile* на базі відповідних назв без *S-* у глибоку давнину, яка сягає індоєвропейського періоду [3: 152]. Зміну початкового приголосного *C-* на шиплячий *Ш-* можемо розглядати як результат східнослов'янської (української) фонетики. Реальність споріднених утворень без *C-* підтверджують такі назви: *Кнево* — ойконім на Новгородщині (НПК V: 488), *Kniewo* — ойконім на півночі Польщі, гміна Вейгеро, *Kniewa za Mostem (Zamostne)* — ойконім у Польщі (NMP IV: 537). Наведені ойконіми з *S-mobile*, а також без *S-* уможливають припустити, що це утворення із суфіксом *-ев(a)* (пол. *-ewo*), дериваційно пов'язані з континуантами псл. іменних праформ *кънь / *кънь. Завдяки таким апелятивам інформативною постає семантика наведених західних і східних онімних основ. Так, за ЭССЯ до них можна зарахувати пол. стар. *kień*, род. відм. *knia* 'пень, колода', словін. *kno* 'держак весла' (ЭССЯ 13: 205), сюди ж пол. діал. *kień* 'колода, обрубок, пень дерева', а щодо прикметників згадаємо чес. давнє *knivŭ* 'одерев'янілий' (Ворус: 240). На території східних слов'ян такі апелятиви не віднайдено, але в ойконімії Новгородщини та Київського Полісся знаходимо суфіксальні оніми, які постали на праформах **(s)кънь* / **(s)кънь*. Важливо наголосити, що залишки київського ойконіма *Шкневъ* / *Шкнева* вможливають реконструкцію праформ *skънь / *skънь. Відзначимо й те, що східним слов'янам відомі географічні терміни із суфіксом *-ея* на зразок рос. діал. (пск.) *кнея* 'окремий лісок, лісовий острів; мисливський гін або ділянка, захоплена облавою; суцільний чагарник, лісок' (Даль II: 185), блр. діал. *кнея*, *княя* 'лісова гушавина, нетрі, пуца, густі зарості у лісі' (Яшкін: 358). Українська апелятивна лексика слово *кнея* не фіксує, але сліди його вдалося відшукати завдяки гідроніму *Кнія* в бас. Дністра; на Тернопільщині (СГУ: 255), звичайно, за умови, що це не вплив західнослов'янських мов.

Отже, оскільки словникові втрати історичних слів закономірні, лексичні основи онімів часто залишаються чи не єдиним свідченням потенційно можливих східнослов'янських лексем.

Сліди праслов'янської спадщини наявні також в основі ще одного київського ойконіма — **Яготин**, м. Яготинського р-ну. Його заснування датують 1552 роком (ГЕУ III: 459), «*Яготинъ* на Супоѣ», 1576 р. (Арандаренко III: 403), *Jachotyń*, 1616 р. (АЮЗР VII/1: 312), *Jahotyń*, 1622 р. (ВУР I: 30; Źdz. V: 106), *въ Яготинѣ*, 1632 р. (АМГ I: 351). Словотвір ойконіма цілком прозорий, оскільки він перебуває в ряду похідних із присвійним суфіксом *-ин* від прізвища (прізвиська) *Ягота*. Водночас тлумачення рідкісного антропоніма *Ягота* не могло пройти поза увагою. Зазначимо, що

історичні іменники такий антропонім не реєструють, а поміж сучасних нам трапився лише поодинокий дериват — укр. прізвище *Яготин* у смт Нова Прага Олександрійськ. р-ну Кіровоградськ. обл. (КПУ КО 1: 657), рівнозначний ойконіму *Яготин*. До речі, споріднені назви населених пунктів на території східних слов'ян також відсутні. На західнослов'янському терені відзначимо *Jagoty* — ойконім у Польщі (істор. ville *Jagoten*, 1348 р.), за 8 км. від Лідзбарка, проте дослідники розглядають його як адаптоване пруське запозичення [докл. див.: 7: 33].

На нашу думку, антропонім *Ягота* може бути поясненим на слов'янському ґрунті. Передусім ця версія має підтримку в апелятивній лексиці. Хоча в українській мові та її говірках нам не вдалося зафіксувати апелятив *ягота*, у в'ятських говірках РФ засвідчено лексему *егота*. З огляду на її досить вузьку регіональність, можливо, йдеться про залишки давнього апелятива. Для нас збереження апелятива дуже важливе, оскільки його семантика сприяє розумінню мотивації антропоніма, закріпленого в основі ойконіма. Російське діал. *егота* 'про людину, яка говорить собі під ніс, нерозбірливо', 'пострибун, вертун' (ОСВГ 4: 8) указує на характерні особливості людини та підтримує відапелятивне походження антропоніма.

Структурно антропонім *Яг-от-а* можна кваліфікувати суфіксальним утворенням від кореневого *Яг-* < **Ēg-*. Завдяки рос. діал. дієсловом: нижньогород. *ягать* 'чинити опір, наполягати на своєму' (ЭССЯ 6: 69), (перм.) *эгать* 'сильно палати', 'злоститися, сердитися', 'гарячкувати; метушитися' (СРНГ 8: 315), спорідненим із вихідними та добре відомими в слов'янських мовах іменниками *éga* / *ягá* < *ęga (ЭССЯ 6: 68), семантика кореня постає ясніше. Своєю чергою, збережений в основі ойконіма *Яготин* раритетний антропонім *Ягота* розширює наші уявлення про давнє гніздо з коренем *яг-* < **ęg-*.

Отже, усвідомлення закономірності лексичних утрат, унаслідок чого відбувається руйнування давніх етимологічних гнізд, спонукає лінгвістів дбайливо ставитися до ономастичної спадщини. Вона залишається важливим джерелом (нерідко чи не єдиним) для відновлення втрачених лексичних одиниць, з-поміж яких чимало територіальних діалектизмів. Відтворення таких архаїчних лексем сприяє розширенню уявлень про лексико-словотвірну систему минулого, поповнює лексичні гнізда, які зазнали протягом історії свого існування помітних утрат.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АМГ	— Акты Московского государства, изд. имп. Академией наук. Т. I: Разрядный приказ: Московский стол. СПб.: 1890.
Арандаренко	— Арандаренко Н.И. Записки о Полтавской губернии, составленные в 1846 году: В трех частях. Ч. III. Полтава, 1852.
АТУ	— Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 р. Київ, 1987.
АЮЗР	— Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов [...]. Ч. I—VIII. Киев, 1859—1914.
ВУР	— Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы: в 3 т. Т. 1. Москва, 1953.

- ГЕУ — Географічна енциклопедія України: в 3 т. Т. 3. Київ, 1993.
- Горпинич — Горпинич В.О., Бабій Ю.Б. Прізвища Середньої Наддніпрянщини: Словник (Ономастика і апелятиви). Вип. 20. Дніпропетровськ, 2004.
- Грінченко — Словарь української мови. Упоряд. Б. Грінченко. Т. 1. Київ, 1907.
- Даль — Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. II. Москва, 1865.
- Данилюк — Данилюк О.К. Словник народних географічних термінів Волині. Луцьк, 2013.
- Дьякова — Дьякова В.И., Хитрова В.И. Словарь географической лексики Воронежского края (с историческими комментариями). Воронеж, 2009.
- ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: у 7 т. Т. 1–6. Київ, 1985–2012.
- ККПС — Книга Київського підкоморського суду (1584–1644). Київ, 1991.
- КПУ КО — Книга памяти Украины: Кировоградская область. Т. 1. Кировоград, 1995.
- Лисенко — Лисенко П.С. Словник поліських говорів. Київ, 1974.
- Ляскоронский — Ляскоронский В. Иностранные карты и атласы XIV и XVII ст., относящиеся к Южной России. Киев, 1897.
- МСУ — Міста і села України: Київщина. Історико-краєзнавчі нариси. Автор-упор. В. Болгов. Кн. II. Київ, 2011.
- Мякотин — Мякотин В. Генеральное следствие о маестностях Переяславского полка (1729–1731 г.). Харьков, 1896.
- Никончук — Никончук М.В. Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся). Київ, 1979.
- НПК — Новгородские писцовые книги, изданные Императорской археографической комиссией. Т. V: Книги Шелонской пятины. СПб., 1905.
- ОКІУМ — Ономастична картотека Інституту української мови НАН України.
- ОСВГ — Областной словарь вятских говоров. Вип. 4. Киров, 2006.
- ПМП — Присяга Миргородського полку 1718 року. Київ, 2012.
- СБГ — Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. Укл.: Ю.Ф. Мацкевіч (рэд.), А.І. Грынавецкене, Я.М. Рамановіч і др. Т. 2. Мінск, 1980.
- СГУ — Словник гідронімів України. Київ, 1979.
- СНМ ПГ — Списки населенных мест Российской империи по сведениям 1859 года, сост. и изд. Центральным статистическим комитетом министерства внутренних дел. Т. XXXIII: Полтавская губерния. СПб., 1862.
- СР — Селянський рух на Україні 1826–1849 рр.: Зб. документів і матеріалів. Київ, 1985.
- СРНГ — Словарь русских народных говоров. Вип. 8. Ленинград, 1972.
- СУМ — Словник української мови. Т. III. Київ, 1972.
- Тарифи — Тарифи подимного податку, сеймикові лауди і люстрації Київського воєводства першої половини XVIII століття. Біла Церква, 2014.
- УРЕС — Український радянський енциклопедичний словник. Т. 1. Київ, 1966.
- Черепанова — Черепанова Е.А. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья. Сумы, 1984.
- ЭССЯ — Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд. Вип. 1—. Москва, 1974—.
- Яшкін — Яшкін І.Я. Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных тэрмінаў: Тапаграфія. Гідралогія. Мінск, 2005.
- Boryś — Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 2005.
- NMP — Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pochodzenie. Zmiany. T. IV. Kraków, 2001.
- Rulikowski — Rulikowski E. Opis powiatu Wasylkowskiego pod względem historycznym, obyczajowym i statystycznym. Warszawa, 1853.
- SG — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. I–XV. Warszawa, 1880–1902.

- SJP — Słownik języka polskiego. Pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego. T. I–VIII. Warszawa, 1900–1927.
- SN — Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych. Kraków, T. 1–10. 1992–1994.
- Їdz. — Źródła dziejowe. T. I–XXVI. Warszawa, 1876–1915.

ЛІТЕРАТУРА

1. Железняк І.М. Історія літописного *Мутижирь*. *Мовознавство*. 1974. № 3. С. 61–65.
2. Железняк І.М. Назви населених пунктів Київщини (історичний погляд). *Культура слова*. 1998. Вип. 51. С. 66–70.
3. Казлова Р.М. Беларуска і славянська гідронімія. Праславянські фонд. Т. II. Гомель, 2002.
4. Карпенко О.П. Гідронімікон Центрального Полісся. Київ, 2003.
5. Тищенко К.М. Забуті габри-вигнанці. Україна. *Наука та культура*. 2009. Вип. 35. С. 218–248.
6. Толстой Н.И. Славянская географическая терминология: Семасиологические этюды. Москва, 1969.
7. Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pochodzenie. Zmiany. T. IV. Kraków, 2001.

LEGEND

- АМГ — Popov, N.A., & Samokvasov, D.Ya. (Eds.). (1890). *Acts of the Moscow State* (Vol. 1). Sankt-Petersburg: Akademia Nauk (in Russian).
- Арандаренко — Arandarenko, N.I. (1852). *Notes on the Poltava Province composed in 1846* (3 parts, Part 3). Poltava (in Russian).
- АТУ — Kyrnenko, V.I., & Stadnyk, V.I. (1987). *Ukrainian SSR: Administrative and territorial organization on January 1, 1987*. Kyiv: Holovna Redaktsiya Ukrayin-s'koyi Radians'koyi Entsyklopediyi (in Ukrainian).
- АЮЗР — *Archive of Southwest Russia* (Vol. 1–3). (1859–1914). Kyiv: Vremennaya Komissia dla Razbora Drevnikh Aktov [...] (in Russian).
- ВУР — *Reunification of Ukraine with Russia: Documents and materials* (Vols. 1–3). (1953). Moscow: Akademia Nauk SSSR (in Russian).
- ГЕУ — Marinich, O.M. (Ed.). (1993). *Geographical Encyclopedia of Ukraine* (3 vols., Vol. 3). Kyiv: “Ukrayin's'ka Radians'ka Entsyklopediya” im. M.P. Bazhana (in Ukrainian).
- Горпинич — Horpynych, V.O., & Babii, Yu.B. (2004). *Surnames of the Middle Dnieper: Dictionary (Onomastics and appellatives)*, 20. Dnipropetrovsk: Porohy (in Ukrainian).
- Грінченко — Hrinchenko, B. (Ed.). (1907). *Dictionary of the Ukrainian language* (Vol. 1). Kyiv (in Ukrainian).
- Даль — Dal, V.I. (1865). *Explanatory dictionary of living Great Russian* (Vol. 2). Moscow: Izdatel'stvo Obshchestva Liubiteley Rossiyskoi Slovesnosti (in Russian).
- Дьякова — Diakova, V.I., Khitrova, V.I. (2009). *Dictionary of geographical vocabulary of the Voronezh region (With historical comments)*. Voronezh: Voronezhskii Gosudarstvennyi Universitet (in Russian).
- ЕСУМ — *Etymological dictionary of the Ukrainian language* (in 7 vols., Vols. 1–6). (1982–2012). Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
- ККПС — Nimchuk, V.V. (Ed.). (1991). *A book of the Kyiv Sub-Chamber Court (1584–1644)*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
- КПУ КО — Herasimov I.A. (Ed.) *A book of a memory of Ukraine: Kirovohrad region* (Vol. 1). (1995). Kirovohrad: Tsentral'no-Ukrainskoe Izdatel'stvo (in Russian).
- Лисенко — Lysenko, P.S. (1974). *Dictionary of Polissia dialects*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
- Ляскоронский — Liaskoronskii, V. (1897). *Foreign maps and atlases of the 14th and 17th centuries related to South Russia*. Kyiv (in Russian).

- МСУ — Bolhov, V. (Ed.). (2011). *Cities and villages of Ukraine: Kyiv region. Historical and local lore essays* (Vol. 2). Kyiv (in Ukrainian).
- Мякотин — Miakotin, V. (1896). *General investigation on the incidents of the Pereyaslavl' regiment (1729–1731)*. Kharkiv (in Russian).
- Никончук — Nykonchuk, V. (1979). *Materials for the lexical atlas of the Ukrainian language (Right Bank Polissia)*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
- НПК — *Novgorod scribe's books* (Vol. 5: Books of the Shelon Five). (1905). Sankt-Petersburg: Imperatorskaya Arkheologicheskaya Komissia (in Russian).
- ОКІУМ — *Onomastic Card Index of the Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine* (in Ukrainian).
- ОСВГ — Smetanina, Z.V. (Ed.). (2006). *Regional dictionary of Viatka dialects*. (Vol. 4). Kirov: Konnektika (in Russian).
- ПМП — Virs'kyi, D., Moskalenko, R. (Eds.). (2012). *Oath of Myrhorods'kyi regiment 1718*. Kyiv: Instytut Istoriyi Ukrayiny (in Ukrainian).
- СБГ — Matskevich, Yu.F., Hrynavetskene, A.I., Ramanovich, Ya.M., Chabiaruk, A.I., Barodzich T.V., Arashonkava H.U. ... Hlushkoŭska Ia. (Eds.). (1980). *Dictionary of Belarusian dialects of northwestern Belarus and its borders* (Vol. 2). Minsk: Navuka i Těkhnika (in Belarusian).
- СГУ — Nepokupnyi, A.P., Stryzhak, O.S., & Tsiluiko, K.K. (1979). *Dictionary of hydronyms of Ukraine*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
- СНМ ПГ — Shtiglits N. (1862). *Lists of populated areas in the Russian Empire on the evidence of 1859* (Vol. 33: *Poltava Province*). Central'nyi Statisticheskii Comitet Ministerstva Vnutrennikh Del (in Russian).
- СР — Baran, V.P., Boriak, H.W., Butych, M.I. (Eds.). (1985). *A peasant movement in Ukraine in 1826–1849: Collection of documents and materials*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
- СРНГ — Filin, F.P., Sorokoletov, F.P. (Eds.). (1972). *Dictionary of Russian folk dialects* (Vol. 8). Leningrad: Nauka (in Russian).
- СУМ — Bilodid, I.K. (Ed.). (1972). *Dictionary of the Ukrainian language* (Vol. 3). Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
- Тарифи — Zhemenets'kyi, K., Chernet's'kyi, Ye., Yuzvikevych, P., & Shymchuk, V. (Eds.). (2014). *Tariffs of the chimney tax, sejm laudas, and lustrations of the Kyiv voivodeship of the first half of the 18th century*. Bila Tserkva: Oleksandr Pshonkivs'kyi (in Ukrainian).
- УРЕС — Bazhan, M.P. (Ed.). (1966). *Ukrainian Soviet encyclopedic dictionary* (Vol. 1). Kyiv: Akademiya Nauk Ukrayins'koyi RSR (in Ukrainian).
- Черепанова — Cherepanova, E.A. (1984). *Folk geographical terminology of the Chernihiv-Sumy Polissia*. Sumy (in Russian).
- ЭССЯ — Trubachev, O.N. (Ed.). (1974). *Etymological dictionary of Slavic languages: Common Slavic lexical fund* (Vol. 1). Moscow: Nauka (in Russian).
- Яшкін — Yashkin, I.Ya. (2005). *Dictionary of Belarusian local geographical terms: Topography. Hydrology*. Minsk: Bielaruskaia Navuka (in Belarusian).
- Воры́с — Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Cracow: Wydawnictwo Literackie (in Polish).
- NMP — Rymut, K. (Ed.) (2001). *Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pochodzenie. Zmiany* (Vol. 4). Cracow: PAN (in Polish).
- Rulikowski — Rulikowski, E. (1853). *Opis powiatu wasyłkowskiego pod względem historycznym, obyczajowym i statystycznym*. Warsaw (in Polish).
- SG — Sulimierski, F. (Ed.). (1880–1902). *Słownik geograficzny królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich* (Vols. 1–15). Warsaw: Nowy Świat (in Polish).
- SJP — Karłowicz, J., Kryński, A., & Niedźwiedzki, W. (Eds.). (1900–1927). *Słownik języka polskiego* (Vols. 1–8). Warsaw (in Polish).
- SN — Rymut, K. (Ed.). (1992–1994). *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych* (Vols. 1–10). Cracow (in Polish).
- Żdz. — Jabłonowski, A. (Ed.). (1876–1915). *Źródła dziejowe* (Vols. 1–26). Warsaw (in Polish).

REFERENCES

1. Zheliezniak, I.M. (1974). A history of the chronicle name of *Mutyzhyr*. *Movoznavstvo*, 3, 61–65 (in Ukrainian).
2. Zheliezniak, I.M. (1998). Names of settlements in the Kyiv region (Historical view). *Kultura Slova*, 51, 66–70 (in Ukrainian).
3. Kazlova, R.M. (2002). *Belarusian and Slavic hydronymy. Common Slavic Fund* (Vol. 2). Gomel (in Belarusian).
4. Karpenko, O.P. (2003). *Hydronymicon of Central Polissya*. Kyiv: KYI (in Ukrainian).
5. Tyshchenko, K.M. (2009) Forgotten gabry-exiles. Ukraine. *Nauka ta Kultura*, 35, 218–248 (in Ukrainian).
6. Tolstoi, N.I. (1969). *Slavic geographical terminology: Semasiological sketches*. Moscow: Nauka (in Russian).
7. Rymut, K. (Ed.) (2001). *Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pochodzenie. Zmiany* (Vol. 4). Cracow: PAN (in Polish).

Статтю отримано 23.03.2021

Olga Karpenko, Doctor of Sciences in Philology, Leading Researcher
in the Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics,
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevs'kyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: olga.petrivna.karpenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5522-2565>

ONOMASTIC HERITAGE IN DIACHRONY:
ON THE MATERIAL OF OIKONYMS IN THE KYIV REGION

This article is devoted to the issues of historical oikonyms, whose general background is illustrated by etymological comments on specific examples from the oikonymicon of the Kyiv region. The etymology of an oikonym is not limited to the analysis of the etymon but also refers to the development of a particular word in general. Conceivably, reconstruction of the original oikonymicon is hardly possible, but a new discovery, even the attestation of a hitherto unknown re-naming contributes to furthering our knowledge about the onomastic heritage.

The article presents fragments of word-formation and etymological research relatable to the Kyiv region. The author reconstructs some Proto-Slavic forms, fills gaps in practically destroyed lexical nests, and looks in the lost appellatives and anthroponyms. Since the disappearance of words from the historical vocabulary is natural, the lexical basis of the onym, e.g., *Berezan*, *Deremezna*, *Shkneva*, largely remains almost the only evidence of plausible East Slavic features. The author uses the comparative-historical (etymological) method and the method of internal reconstruction. This is a reliable way not only to reconstruct the lost lexical structure of the language and local dialect rarities tending to enrich the lexicon but also to discover ethnic movements and migration processes of the population on both the right and left banks of the Dnieper River.

Keywords: oikonym, etymology, word-forming model, anthroponym, appellative.